

Leven in een oliestaat

AUTEUR Heidi Hanssens

FOTOGRAFIE Mark Hills & Steve en Jem Copley

Ze staan in de top vijftig van rijkste landen ter wereld op basis hun Bruto Binnenlands Product per capita, maar wat vertellen de andere indicatoren in het meest recente rapport van de Verenigde Naties over het dagelijkse leven in de Golfstaten?

Tot op de dag van vandaag is het Bruto Binnenlands Product per capita (BBP per capita), naast het Bruto Nationaal Product, de meest gebruikte index om de economische prestaties van een land te kwantificeren. Jarenlang waren beleidsmakers en economen ervan overtuigd dat nationale economische groei onvermijdelijk resulteerde in een betere algemene levensstandaard, maar de dagelijkse realiteit van gewone burgers vertelde vaak een heel ander verhaal. De kloof tussen arm en rijk bleef groeien, evenals het aantal kinderen dat ten gevolge van ondervoeding en makkelijk te genezen ziektes hun eerste levensjaren niet overleefden. In de jaren negentig van de vorige eeuw ontstond dan ook toenemende kritiek op deze neoliberale visie. Men was van oordeel dat de traditionele benadering geen rekening hield met de mens achter de cijfers. Wat heb je immers aan een hoog inkomen wanneer je als meisje geen toegang hebt tot degelijk onderwijs of wanneer je een halve dag moet reizen naar de dichtstbijzijnde medische voorziening? Het succesverhaal van economische groei verloor zijn glans, en menselijke ontwikkeling werd het nieuwe streefdoel.

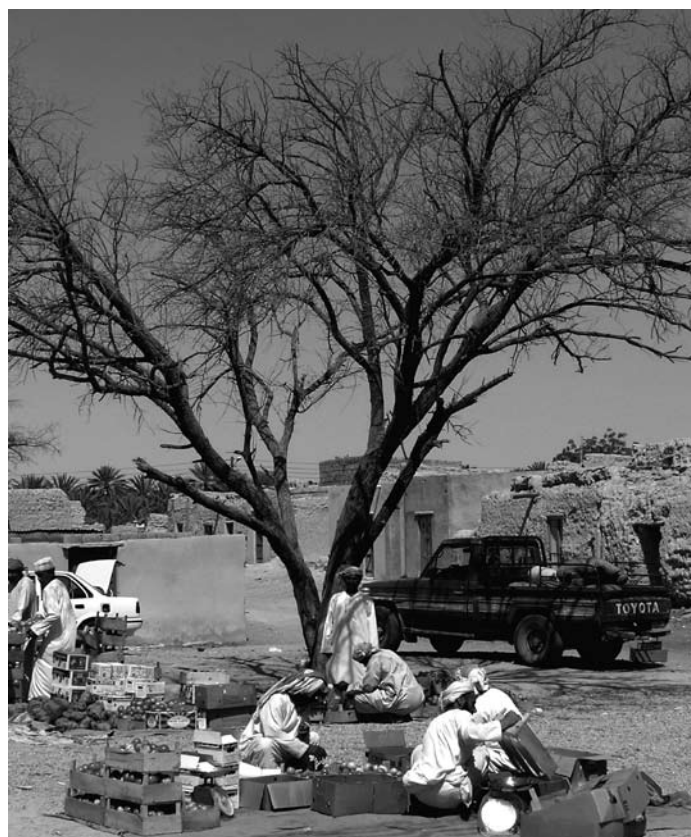
Deze omwenteling vond haar weerklink in een reeks nieuwe indexen die in de loop van de jaren negentig door de Verenigde Naties werden ontwikkeld. Deze moesten het mogelijk maken om het menselijke aspect van de economie te vatten. De Human Development Index (HDI) is daarvan de bekendste, en de jaarlijkse rangschikking oefent in vele

landen belangrijke invloed uit op het beleid. Twee minder bekende, maar minstens even belangrijke instrumenten zijn de Gender-related Development Index (GDI) en de Gender Empowerment Measure (GEM). Dit artikel staat stil bij wat de cijfers in het meest recente VN-rapport ons vertellen over het leven in de Golfstaten. Niet alle gebruikte data zijn in de bijgevoegde tabellen opgenomen. Een volledig overzicht is te vinden in het *Human Development Report 2007/2008*, dat via de website van de Verenigde Naties vrij verkrijgbaar is.

Menselijke ontwikkeling?

Tabel 1 leert ons dat Qatar in de top vijf van de rijkste landen ter wereld staat (na Luxemburg, Noorwegen en IJsland). Oman sluit de rij van Golfstaten met een BBP per capita in dezelfde orde van grootte als Hongarije en Estland. Jemen is niet in de tabel opgenomen. Ondanks de olie- en gasvoorraden heeft het land te kampen met grote handelstekorten, voornamelijk als gevolg van een zwakke landbouwsector door frequente periodes van droogte en zich voortslepende burgeroorlogen. Met een BBP per capita van \$718 en ranking 153 is het het armste land in de regio, waardoor het niet aan het profiel van rijke oliestaat voldoet. Voor deze studie is het land daarom minder relevant.

Wat we ons kunnen afvragen, is of het relatief hoge binnenlands inkomen in de onderzochte staten efficiënt werd geïnvesteerd in onderwijs, medische infrastructuur en sociale verzekeringen. Om hier antwoord op te kunnen geven, is het zinvol om naar de HDI-ranking te kijken. De Human Development Index meet immers in welke mate aan drie fundamentele vereisten voor een menswaardig leven is voldaan: 1) recht op een lang en gezond leven, 2) toegang tot degelijk onderwijs en 3) beschikbaarheid van inkomen. Deze basiscomponenten worden



Oman sluit de rij van Golfstaten met een BBP per capita vergelijkbaar met Hongarije en Estland

op hun beurt gekwantificeerd aan de hand van vier variabelen: 1) gemiddelde levensverwachting bij geboorte (een variabele die indirect ook iets vertelt over bijvoorbeeld toegang tot drinkbaar water, medische hulp, gezond voedsel, degelijke huisvesting of een veilige leefomgeving), 2) alfabetiseringsgraad onder volwassenen, 3) inschrijvingsgraad in het primair, secundair en tertiair onderwijs en 4) het BBP per capita. Op basis van de waarde van deze vier variabelen wordt de HDI berekend. Hoe hoger de indexwaarde, hoe beter een land voldoet aan de basisvereisten. Koeweit scoort het best wat betreft menselijke ontwikkeling. Met een HDI van 0,891 doet het land het zelfs iets beter dan Malta, dat een HDI van 0,878 heeft. Koninkrijk Saoedi-Arabië komt het minst goed voor de dag en scoort vergelijkbaar met Panama. De cijfers worden pas echt interessant als de HDI en het BBP per capita naast elkaar worden geplaatst. Het vergelijken van absolute waarden is zinloos, aangezien het hier om twee totaal verschillende indexen gaat. Wat wel kan, is de plaatsing van een land in beide rangschikkingen vergelijken. Van een staat met een hoog binnenlands inkomen mag men verwachten dat het ook goed scoort op de HDI. Is dit niet het geval, dan wijst dat op een niet-efficiënte of oneerlijke (her)verdeling van de beschikbare middelen. Hoewel Qatar een van de rijkste landen ter wereld is, staat het pas op de 35e plaats in de HDI-ranking – goed voor een verschil van 31 plaatsen: het grootste verschil in de tabel – terwijl Koeweit het met minder inkomen per capita net iets beter doet. Zoals uit Tabel 2 blijkt, leven mensen er gemiddeld twee jaar langer en hoewel een lager percentage van de bevolking is ingeschreven in het onderwijs, is de alfabetiseringsgraad er gemiddeld vier procent hoger. Dit laatste kan veroorzaakt worden door een iets andere bevolkingsopbouw met meer ouderen, waardoor een groter percentage van de bevolking van Koeweit zijn schoolcarrière reeds achter zich heeft.

En de vrouwen?

Hoewel de HDI duidelijk een vollediger beeld geeft van de sociaaleconomische situatie in de Golfstaten dan het BBP per capita, heeft de index ook een aantal tekortkomingen. Hij meet bijvoorbeeld ontwikkelingen op nationaal niveau, waardoor informatie over interne ongelijkheid verloren gaat. In een land kunnen immers verschillen bestaan tussen etnische bevolkingsgroepen, geografische regio's of tussen mannen en vrouwen. Een mogelijke oplossing is het 'devalueren' van de oorspronkelijke waarde van de HDI evenredig met de mate van

ongelijkheid, en dat is precies wat de Gender-related Development Index (GDI) doet.

Voor het berekenen van de GDI worden dezelfde variabelen gebruikt als voor de HDI, maar deze worden voor mannen en vrouwen afzonderlijk gekwantificeerd. Vervolgens worden beide genderspecifieke resultaten gecombineerd met behulp van een devaluerende factor, waardoor het eindresultaat kleiner wordt naargelang de 'gender gap' groter is. In het geval van perfecte gelijkheid tussen mannen en vrouwen is de waarde van de GDI dus gelijk aan die van de HDI. Het is belangrijk om in te zien dat de absolute waarde van de GDI op zich geen informatie geeft over de gender(on)gelijkheid. Twee landen, de eerste met een hoog algemeen welvaartsniveau (hoog HDI) en een grote genderongelijkheid en de tweede met een laag algemeen welvaartsniveau (laag HDI), maar weinig discriminatie tegen vrouwen, kunnen dezelfde GDI-waarde hebben. Bij de eerste neemt de HDI-waarde sterk af, bij de tweede maar weinig. Enkel het verschil tussen de HDI en de GDI is daarom een maat voor de gender(on)gelijkheid in een land.

Uit Tabel 1 kan men afleiden dat ongelijkheid tussen mannen en vrouwen het kleinst is in Koeweit en het grootst in Saoedi-Arabië. De waarden van Qatar, Bahrein en de Verenigde Arabische Emiraten (VAE) schommelen rond die van Koeweit. Bekijken we echter de componenten waaruit de GDI is opgebouwd (Tabel 2), dan komen enkele verrassende feiten aan het licht. In elk land is de gemiddelde levensverwachting bij vrouwen hoger dan bij mannen, ook na een correctie van twee jaar voor de algemeen gemiddeld hogere levensverwachting van vrouwen. Hoewel de GDI een vorm van discriminatie weergeeft, heeft dit klaarblijkelijk geen weerslag op hun lichamelijke gezondheid. De alfabetiseringsgraad is tot 13 procent hoger (Oman) voor de mannen, maar in elk land zijn meer vrouwen dan mannen ingeschreven in het onderwijs. In Qatar loopt dit verschil zelfs op tot 14 procent. Deze discrepantie tussen alfabetiserings- en inschrijvingsgraad is vermoedelijk te verklaren door het feit dat algemeen onderwijs voor meisjes een vrij recent fenomeen is, waardoor de oudere generatie vrouwen ongeletterd is. Vroegere discriminatie blijft dus doorwerken in de variabele 'alfabetiseringsgraad', terwijl dit geen invloed heeft op de variabele 'inschrijvingsgraad'.

Maar als voor deze drie variabelen de verschillen tussen mannen en vrouwen zo klein zijn, en soms zelfs in het voordeel van de vrouw, wat

	Qatar	Koeweit	VAE	Bahrein	Saoedi-Arabië	Oman
BBP p.c. (US\$)	52 240	31 861	28 612	17 773	13 399	9 584
BBP rang	4	20	22	30	37	43
HDI	0.875	0.891	0.868	0.866	0.812	0.814
HDI rang	35	33	39	41	61	58
HDI-BBP rang	31	13	17	11	24	15
GDI	0.863	0.884	0.855	0.857	0.783	0.788
HDI - GDI	0.012	0.007	0.013	0.009	0.029	0.026
GEM	0.374	-	0.652	-	0.254	0.391
GEM rang	84	-	29	-	92	80

Tabel 1. Overzicht van de absolute en relatieve scores van de vijf Golfstaten voor vier indicatoren. (bron: Human Development Report 2007/2008)

verklaart dan het toch soms grote verschil tussen HDI en GDI? Het antwoord is het verschil in inkomen. Een vrouw in Saoedi-Arabië bijvoorbeeld verdient gemiddeld zes keer minder dan een man, hoofdzakelijk omdat veel vrouwen geen baan buitenhuis (mogen) hebben. Hoewel dit wijst op de algemeen strenge behandeling van vrouwen in moslimlanden, moet dit ook enigszins genuanceerd worden. De vraag is of gelijkheid van gemiddeld inkomen wel een goede maat is voor gendergelijkheid. Veel vrouwen – ook bij ons – verkiezen immers de zorg voor het huishouden en de kinderen boven een carrière of baan. Bovendien betekent een lager inkomen voor vrouwen niet noodzakelijk dat ze een lagere levensstandaard hebben, omdat het inkomen meestal wordt verdeeld op het niveau van het gezin. Wanneer dus het verschil in inkomen de belangrijkste factor is om het verschil tussen HDI en GDI te verklaren, kan men zich terecht afvragen of de GDI wel een adequate index is om gender-(on)gelijkheid te meten. In de meeste ontwikkelingslanden is dit inderdaad het geval, omdat de GDI ongelijkheid meet in heel fundamentele aspecten van het menselijk leven. Maar discriminatie kan ook op een niveau spelen dat de variabelen van de GDI niet kunnen vatten, namelijk dat van persoonlijke vrijheid. Om dit gebrek aan verklaringskracht op te vangen, werd een tweede gendergevoelige index ontwikkeld: de Gender Empowerment Measure (GEM). De dimensies van deze index weerspiegelen de mate van 'aanwezigheid' van vrouwen in leidinggevende posities in de economische en politieke wereld: 1) de procentuele vertegenwoordiging in het parlement, 2) procentuele vertegenwoordiging in administratieve en bestuursfuncties, 3) procentuele vertegenwoordiging voor professionele en technische functies en 4) verhouding van het vrouwelijk inkomen tot het mannelijk inkomen. Zoals uit de tabellen blijkt, is het grootste probleem van de GEM het gebrek aan kwaliteitsvolle data waardoor het vaak niet mogelijk is om de index te berekenen. Voor wat betreft politieke macht staan vrouwen er in de Verenigde Arabische Emiraten het best voor met 22,5 procent

van de zetels, wat slechts twee procent minder is dan in Canada of Zwitserland. In Qatar en Saoedi-Arabië daarentegen zetelen geen vrouwen in het parlement. Algemeen is de vrouwelijke vertegenwoordiging in professionele en technische functies het hoogst (gemiddeld tussen de 25 en 35 procent), hoewel dit toch duidelijk minder is dan in andere landen waar de cijfers rond de vijftig procent schommelen. Saoedi-Arabië vormt hierop met zes procent een uitzondering, maar doet het met 31 procent vrouwelijke managers dan weer duidelijk beter dan de andere Golfstaten waar dit gemiddeld maar acht procent bedraagt.

Hoewel er uitzonderingen zijn, is het duidelijk dat de aanwezigheid van vrouwen in het politieke en economische leven van de staten op het Arabische schiereiland vaak te laag is om van een degelijke vertegenwoordiging te kunnen spreken. Wat betreft gezondheid, onderwijs en levensstandaard hebben vrouwen het er betrekkelijk goed, maar hun persoonlijke vrijheid en carrièremogelijkheden worden – vaker dan in andere landen met een gelijkaardig ontwikkelingsniveau – aan banden gelegd.

Een ranking op basis van het BBP per capita is niet in staat belangrijke aspecten van het dagelijkse leven te kwantificeren. De indexen van de Verenigde Naties (HDI, GDI en GEM) zijn daarom een waardevolle aanvulling. Hoewel deze ook een aantal tekortkomingen hebben, maakt een kritische analyse van deze resultaten een genuanceerder beeld van de realiteit mogelijk. Uit bovenstaande bespreking blijkt echter ook dat een dergelijke studie niet enkel gebaseerd mag zijn op de waarden van de indexen en de rangschikking van de landen zelf. In de media worden de resultaten van het jaarlijkse VN-rapport helaas te vaak geanalyseerd alsof het om de uitslag van een sportwedstrijd of de hitparade gaat. De echte verklaringskracht van dit rapport ligt echter zowel in de informatie die vervat zit in het globale cijfer, als in wat de verschillende samenstellende componenten ons kunnen vertellen. Het is dan ook belangrijk dat

	Qatar	Koeweit	VAE	Bahrein	Saoedi-Arabië	Oman
Levensverwachting bij geboorte (jaren)	75.0	77.3	78.3	75.2	72.2	75
♂	74.6	79.6	76.8	73.9	70.3	73.6
♀	75.8	75.7	81.0	77.0	74.6	76.6
Alfabetiseringsgraad (% boven 15 jaar)	89.0	93.3	88.7	86.5	82.9	81.4
♂	89.1	94.4	89.0	88.6	87.5	86.9
♀	88.6	91.0	87.8	83.6	76.3	73.5
Alfabetiseringsgraad (% boven 15 jaar)	77.7	74.9	59.9	86.1	76.0	67.1
♂	71	71	54	82	76	76
♀	79	85	68	90	76	67
Gecombineerde inschrijvingsgraad						
♂	37 774	36 403	33 555	29 796	25 678	23 880
♀	9 211	12 623	8 329	10 496	4 031	4 516
% ♀ parlamentszetels	0.0	3.1	22.5	13.8	0.0	7.8
% ♀ managers	8	-	8	-	31	9
% ♀ professionals en technische functies	24	-	25	-	6	33
Verhouding ♀ inkomen/♂ inkomen	0.24	0.35	0.25	0.35	0.16	0.19

Tabel 2: Overzicht van de waarden van de vijf Golfstaten voor verschillende variabelen. (bron: Human Development Report 2007/2008)



deze data steeds genuanceerd, kritisch en vrij van vooronderstellingen worden bestudeerd en geïnterpreteerd.

Heidi Hanssens (Heidi.Hanssens@Ugent.be) is BOF-bursaal aan de Universiteit Gent, departement Geografie. Ze is redacteur van AGORA. Dit artikel is gebaseerd op haar licentiaatsscriptie.

Literatuurselectie

Anand, S. & A.K. Sen (1994) Human Development Index: methodology and measurement. UNDP Occasional Paper 12.

Anand, S. & A.K. Sen (1995) Gender inequality in human development: theories and measurement. UNDP Occasional Paper 19.

Bardhan, K. & S. Klasen (1999) UNDP's gender-related Indices: a critical review. World Development 27, pp.985-1010.

Charmes, J. & S. Wieringa, S (2003) Measuring women's empowerment: an assessment of the Gender-related Development Index and the Gender Empowerment Measure. Journal of Human Development 4, pp.419-435.

De Clercq, M. (2002) Economie toegelicht. Antwerpen: Garant.

Dijkstra, G.A. & L.C. Hammer (2000) Measuring socio-economic gender inequality: toward an alternative to the UNDP Gender-Related Development Index. Feminist Economics 6, pp.41-75.

Hanssens, H. (2007) Studie en evaluatie van een aantal meetinstrumenten voor sociaal-economische ontwikkeling. Scriptie ingediend tot het behalen van de graad van licentiaat in de Geografie, onder leiding van Prof. Dr. F. Witlox en Prof. Dr. Ir. L. D'Haese.

United Nations (2008) Human Development Report 2007/2008. New York: United Nations Development Programme. <hdr.undp.org> Laatst bezocht april 2008.

Tata, R.J. & R.R. Schultz (1988) World variation in human welfare: a new index of development status, annals of the Association of American Geographers 78, pp.580-593.